

שנים אוחזין

ראשי פרקים

א. מקורות תנאיים לדין חלוקת הטלית

1. משנה

2. תוספתא

ב. מקורות אמוראיים

1. סוגיה ראשונה - השוויון כסיבת החלוקה

2. סוגיה שניה - התפיסה כסיבת החלוקה

3. סוגיה שלישית - שני סוגי תפיסות

4. סיכום

ג. הסברי הראשונים לדין החלוקה

הקדמה

1. שיטת בעלי התוספות

2. שיטת רש"י

3. שיטת הר"י מיגש והרמב"ם

סיכום

א. מקורות תנאיים לדין חלוקת הטלית

1. משנה

שנים אוחזין בטלית:

זה אומר 'אני מצאתיה' וזה אומר 'אני מצאתיה',

זה אומר 'כולה שלי' וזה אומר 'כולה שלי',

זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה,

ויחלוקו.

זה אומר 'כולה שלי' וזה אומר 'חציה שלי',

האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים,

והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע;

זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע.

היו שנים רוכבין על גבי בהמה, או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג,

זה אומר 'כולה שלי' וזה אומר 'כולה שלי',

זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה,

ויחלוקו.

בזמן שהם מודים או שיש להן עדים - חולקים בלא שבועה.

(ב"מ א', א-ב)

המציאה¹

המקרה הראשון שהמשנה מדברת עליו הוא מציאה, ונשאלת השאלה - מדוע יש צורך להגיד שהמשנה היא במקרה של מציאה²? מה גם שבסיפא (שנים רוכבים ע"ג בהמה) ברור שאין מדובר במציאה. זאת ועוד, יתכן כי סיפור המציאה שייך לרובד בסיסי של המשנה, כלומר ללא הטענות הדיניות: "כולה / חציה שלי", רובד מוקדם זה יראה כך:

שנים אוחזין בטלית,
זה אומר 'אני מצאתיה' וזה אומר 'אני מצאתיה',
יחלוקו.

גם עובדה זו מראה כי יש עניין עקרוני בכך שהמשנה מדברת על מציאה.

אם נתבונן בדין החלוקה נוכל להבין את השייכות שלו דווקא למקרה של מציאה. החלוקה לא נובעת משמיעת טענות וכדו' ע"מ להגיע לברור האמת³ אלא נובעת מהכרעה במצב מסופק. דווקא במקרה של מציאה, של זכיה מן ההפקר, יכול לצמוח דין של הכרעה לחלוק משום ששני הצדדים שווים, שניהם מוצאים⁴, שניהם טוענים אותן טענות. לסיפור שכזה נקרא בכללות "סיפור ראוי⁵", זאת לעומת מקרים אחרים בהם אין שוויון בין שני הצדדים, כגון "זה מוכר וזה קונה", "זה משכיר וזה שוכר" וכדו', בהם הדין ישתנה.

מלבד זאת, במציאה מקור החפץ אינו ידוע, כלומר - זו מציאות נקיה שלא "התלככה" בכל מיני סיפורים קודמים. זאת, בניגוד להרחבת המקרה במשנה בו לכל צד יכול להיות עבר משפטי לטענותיו.

אמנם, לאחר הדין הראשוני של חלוקה במציאה, הורחב הדין גם למקרים פחות סימטריים⁶ כמו המקרה בסיפא.

המקרה והטענות

תמונת המקרה היא: "שנים אוחזין בטלית".

המשפט הבא, "זה אומר אני מצאתיה וכו'" הוא טענה סיפורית, כלומר משהו בין התיאור הטהור של המקרה לבין הטענות המשפטיות שבהמשך: "זה אומר כולה שלי⁷... זה אומר חציה שלי⁸...". שהם שלב נוסף של התפתחות מהמקרה הראשוני בו אין טענות משפטיות⁹.

1. תודה לליאור אבנרי ולאלישיב אריאל שהאירו את עיני בנושא זה.
2. כבר עמדה על כך הגמ' בדרכה שלה בשאלתה הראשונה על כפילות הטענות "מצאתיה" ו"כולה שלי". כמו כן ר' מנשה מאיליה, תלמיד הגר"א, מסביר ש"זה אומר אני מצאתיה" הוא כותרת לשני המקרים הבאים, אולם עדיין נשאר השאלה למה צריך את הכותרת הזו?
3. גם בסברה ניתן לומר שהצד המובא בגמ', ששנים הרימו ביחד, הוא צד רחוק שבאופן פשוט היינו אומרים שבהכרעת בירור לא היינו מסתמכים עליו. הגמ', ששיטתה היא תבניתית, מתעסקת בהשוואות לדינים הנובעים מברור ספק, ואכמ"ל.
4. אפילו הצד השני בסיפור רגיל של מציאה, המאבד, אינו מוזכר כאן כלל.
5. גם הצורה הטקסטואלית של המשנה היא צורת ראי וזו הסיבה שהבאתי את המשנה בצורה זו.
6. ועדיין לא בטוח שבמקרים של אויבים קלאסיים (קונה-מוכר, שוכר-משכיר, מלווה-לווה) תהיה הרחבה, אלא דווקא בשני אנשים מאותו צד של הממון, לדוג' שני קונים (ע"פ רב פפא בהמשך).
7. מקרה ראשון של טענות.
8. מקרה שני של טענות.
9. או אין טענות כלל, ועיין להלן בביאור התוספתא.

שנים אוחזין

הטענה: "ז"א חציה שלי" אינה פשוטה - איך אדם יכול לטעון לבעלות על חצי חפץ? יתכן שהטענה דווקא על חצי, משום שפירושה הוא טענה שהגביהו את המציאה ביחד. עם זאת, נראה יותר לעני"ד, שזהו שלב נוסף בפיתוח של הטענות המשפטיות. המשנה מיישמת את הכלל של החלוקה בעוד דוגמאות, גם ביותר היפותטיות ורחוקות יותר מהמציאות.

השבועה

שבועה באה, בדרך כלל, כדי לחזק טענה, אך כאן ישנה שבועה מוזרה; השבועה אינה על הטענה כולה אלא על מה שמקבל כל אחד, באופן שאינו סותר את טענתו. הטענות בעייתיות, משום שהם סותרות האחת את השניה, והדין בעייתי, משום שאינו מכריע לשום כיוון. אפשר לתת שני הסברים עיקריים לשבועה:

1. **הטענות:** "זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי" יצרו מתח, והשבועה על חצי מהסכום הכולל יוצרת השלמה¹⁰.

2. השבועה יוצרת עוגן לדין, כלומר, הדיינים, הרוצים לפסוק כאן דין חלוקה, צריכים משהו שיחזק את הדין הזה ולכן הם משביעים כל אחד על החלק שהוא עתיד לקבל.

הדין

הדין אינו דין של בירור האמת וגם אינו צורה של הסתלקות, משום שמכריעים לחלוק, ולא משאירים את המצב הקיים ונותנים לבעלי הדין להמשיך לריב. אפשר לומר ע"פ מה שאמרנו לעיל, שמכיון שהמקרה הבסיסי הוא מקרה ראי - גם הדין הוא דין ראי, ודין זה הורחב גם למקרים שאינם בעלי אופי של ראי מושלם.

2. תוספתא

שנים אוחזין בטלית, זה נוטל עד מקום שתפוס וזה נוטל עד מקום שתפוס. במה דברים אמורים? בזמן שהיו שניהם תפוסין בה, אבל אם היתה בידו של אחד מהן - המוציא מחבירו עליו הראיה.
(תוספתא ב"מ א', א)

הדין כאן הוא יותר פרימיטיבי¹¹, וכמו כן - אין כאן טענות כלל. יתכן שאין כאן אף הכרעת ביי"ד, אלא זהו דין של מקרה ברחוב, שאינו נובע מטענות וכדו' ולא מעקרונות בירורים שמה שאדם תופס הוא שלו (ברור שיש כאן ריב וא"א לומר שכל סנטימטר שאחד תפס זה שלו), אלא מעיקרון פרימיטיבי, שהאדם לוקח את מה שהוא מחזיק.

זה אומר 'כולה שלי' וזה אומר 'שלשה שלי' - האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות מחמשה חלקין, האומר שלשה שלי ישבע שאין לו בה פחות משתות. כללו של דבר, אין נשבע אלא על חצי מה שטוען.
(שם, ב)

תוספתא זו היא שלב אחרי המשנה. הטענות המובאות כאן מוצאם הוא רק מהסקטור המשפטי ואין להן צורך להתבסס על יסוד סיפורי, הדין הוא פשוט כמו במקרה השני במשנה.

10. בשם הרב יעקב נגן.

11. יתכן מאוד לומר שתוספתא זו קדומה מהמשנה.

זה אומר 'חצייה שלי' וזה אומר 'שלישה שלי' - האומר חצייה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע, והאומר שלישה שלי ישבע שאין לו בה פחות משתות. כללו של דבר, אינו נשבע אלא על חצי שהודה.¹² (ירושלמי ב"מ פ"א ה"א נז ע"ד)

מקרה זה תמוה מאוד - הטענות חלקיות ביותר, עד כדי כך שבסה"כ - אין טענה על 100% מהטלית. מובן שיש כאן כעין הלחמה של שני מקרים, המקרה בסיפא של המשנה - "חצייה שלי", והמקרה בתוספתא השניה - "שלישה שלי". העיקרון הוא להביא מקרים בהם צד אחד טוען לבעלות חלקית בעוד שברור שהצד השני טוען "כולה שלי", ואכמ"ל.

ב. מקורות אמוראיים

מגמת הדברים בשלב זה היא לחקור מהי סיבת דין החלוקה של המשנה. בשתי הסוגיות שלהלן מופיעים שני כיוונים שונים ומטרתם להראות את העקביות של כל סוגיה בהסבר הדין. הסוגיה השלישית הובאה כאן משום שהיא קשורה לדיון בשתי הסוגיות הראשונות וגם לדברי הראשונים שלהלן.

1. סוגיה ראשונה - השוויון כסיבת החלוקה

הגמרא בדף ב ע"א דנה בלשון המשנה:

למה לי למתנא' זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, ליתני חדא? חדא קתני: זה אומר אני מצאתיה וכולה שלי, וזה אומר אני מצאתיה וכולה שלי. וליתני: 'אני מצאתיה', ואנא ידענא ד'כולה שלי'! אי תנא 'אני מצאתיה', הוה אמינא: מאי מצאתיה - ראיתיה, אף על גב דלא אתאי לידיה - בראיה בעלמא קני, תנא 'כולה שלי' - דבראיה לא קני...

(ב"מ ב ע"א)

הגמ' מתקשה בכפילות שיש באמירות¹³ של שני הצדדים, שהרי "אני מצאתיה" ו"כולה שלי" הן אמירות זהות - ומתוצאתן, שמדובר באמירה אחת משותפת שיש ללמוד ממנה לעניין קניין בראיה.

ומי מצית אמרת חדא קתני, והא זה וזה קתני: זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וכו'? אמר רב פפא ואיתימא רב שימי בר אשי, ואמרי לה כדיל¹⁴: רישא במציאה, וסיפא במקח וממכר¹⁵. וצריכא, דאי תנא מציאה - הוה אמינא: מציאה הוא דרמו רבנן שבועה עליה, משום דמורי ואמר 'חבראי לאו מידי חסר בה, איול אתפיס ואתפליג בהדיה', אבל מקח וממכר, דליכא למימר הכי - אימא לא. ואי תנא מקח וממכר, הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר 'חבראי דמי קא יהיב, ואנא דמי קא יהיבנא, השתא דצריכא לדידי אשקליה אנא, וחבראי ליזיל לטרח ליזבן', אבל מציאה, דליכא למימר הכי - אימא לא, צריכא.

(שם ע"א-ע"ב)

12. לא מפורש שזו תוספתא אך מהדמיון ללשון התוספתא בפ"א מ"ב נראה לומר כך.

13. לפי פירוש המשנה דלעיל לא קשה כלל, שהרי שתי האמירות הם מסוגים שונים ואינן טענות משפטיות כמו שהגמ' מסיקה, ויתכן אף שהם מרבדים שונים.

14. בסתמא.

15. יתכן שהמימרא במקורה התכוונה ש"רישא" פירושו משנת המציאה, ו"סיפא" פירושו משנת שנים רוכבים על גבי בהמה, פירוש הנראה יותר קולע אל הפשט, אך בהקשר למהלך הגמ' אין לומר כן.

הגמ' מקשה על האפשרות שמדובר במקרה אחד ומגיעה למסקנה שמדובר בשני מקרים : מציאה, ומקח וממכר. ההרחבה למקח וממכר משאירה עדיין את המקרה כמקרה רא'י, משום ששני הצדדים הם קונים ולשניהם אותן טענות. הן המציאויות של מקח וממכר והן של מציאה פותחות פתח לרמאי להורות היתר, משום שאין גרימת הפסד ממשית אלא רק מניעת רווח או גרימת טרחה, ולכן באה השבועה כדי להרתיע רמאים אלו. עיי' שלב זה בגמרא, יש כאן נסיון לברור האמת עיי' שבועה מרתיעה, החלוקה היא אופציה שניה לפתרון אחרי שהשבועה, שהיא הפתרון העיקרי לא הצליחה לפתור את הריב. בית הדין מניח שיש כאן צד רמאי ומנסה קודם כל לגרום לו להודות ברמאותו עיי' שבועה מרתיעה, רק אם שיטה זו לא תועיל ביי"ד יאלץ לחלק את הטלית, כלומר לביי"ד אין כלים של ראיות (אפילו ברמה הפחותה מעדות) שעליהן יוכל לבסס את החלוקה, אלא היא נובעת ממצב מסופק שביי"ד נקלע אליו.

...לימא מתניתין דלא כסומכוס, דאי כסומכוס האמר: ממון המוטל בספק - חולקין בלא שבועה! ואלא מאי - רבנן? הא אמרי המוציא מחברו עליו הראיה!
(סם ע"ב)

הגמ' מעלה הו"א שהמשנה אינה כסומכוס, שאמר שממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה¹⁶ כיוון שכאן יש שבועה, ודוחה בשאלה נוספת, שהמשנה לא מתאימה אף לחכמים החולקים על סומכוס, משום שהם פותרים מצב זה עיי' המוציא מחברו עליו הראיה' (להלן - המע"ה) (נפשט הגמ', לעני"ד, הוא שבפתרון של המע"ה יהיה דין שונה מחלוקה לגמרי ולא רק בצד השבועה¹⁷) וכאן הדין יחלוקו, ואי"כ לא נמצאת שיטה שתתאים לדין המשנה.

האי מאי? אי אמרת בשלמא רבנן, התם דלא תפסי תרוייהו - אמרו רבנן המוציא מחברו עליו הראיה, הכא דתרוייהו תפסי - [פלגין] לה בשבועה.

הגמ' מחלקת בין המקרה של משנתנו למקרה שבו רבנן אמרו המע"ה. במקרה שבו פסקו המע"ה מנמקת הגמ' את הפסיקה בכך ש"לא תפסי תרוייהו", ונשאלת השאלה - מדוע בחרה הגמ' בניסוח שלילי זה, ולא בניסוח חיובי ופשוט יותר, כגון "התם דתפסי חד מינייהו"? מדוע בחרה הגמ' בניסוח מתפתל?

אם היינו כותבים: "כאן תפס אחד ולכן הממון של אחד, וכאן תפסו שנים לכן הממון של שנים" - היינו מגיעים למסקנה שהתפיסה היא הגורם לחלוקה, אולם כשכותבים "כאן לא תפסו שנים וכאן כן תפסו שנים" - הדגש הוא בעניין שהם שנים, כלומר כשיש שוויון כחות ביניהם חולקים, וכשאינן שוויון כחות ביניהם - המע"ה¹⁸. התוספת "פלגי לה בשבועה" באה לתת ניגודיות בין מצב שבו אין תפיסה למצב שבו יש תפיסה, ולומר שלא רק שהתפיסה אינה הגורם לחלוקה, אלא היא גם מקשה עליה, ולכן כשיש תפיסה אי אפשר לחלוק ללא שבועה. כמו כן, עיי' הגמ' בפשטה, דין החלוקה לא נובע מן הכלל של המע"ה, אלא מעצם שוויון הכחות+השבועה.

אלא אי אמרת סומכוס, השתא ומה התם דלא תפסי תרוייהו - חולקין בלא שבועה, הכא דתרוייהו תפסי לה - לא כל שכן?

כמו בחלק הקודם, הניסוח: "לא תפסי תרוייהו" הוא מכוון, משום שניסוח כמו: "דתפס חד מינייהו" היה נותן קושיה בעלת עוצמה יותר גדולה בדעת סומכוס, כלומר שאפילו כשאחד תפס יחלוקו. עיי' ניסוח הגמ' תתפרש הקושיה כך: ומה התם (בשור שנגח את הפרה) כשאין שוויון

16. במקרה של שור תם שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצידה, ויש ספק אם העובר מת מהנגיחה או לא, משלם רביעי נוק אע"פ שמחזיק בכסף (ב"ק ה', א; ותוספתא שם ה', יד).

17. רש"י והרשב"א נחלקו בביאור קושיה זו.

18. אע"פ שזה אינו נכון, בכל זאת הגמ' משתמשת בניגודיות לדין זה עיי' להסביר את דין המשנה.

כחות, אלא רק המזיק מחזיק בכסף, אמר סומכוס שחולקים בלא שבועה, כאן **כשיש שוויון כחות** כי שניהם תופסים, לא כ"ש?

הגמ' מתרצת מה שמתרצת, ולא נאריך בביאור התירוץ כאן.

בהמשך הסוגיה מקשה הגמ':

לימא מתניתין דלא כרבי יוסי¹⁹, דאי כרבי יוסי הא אמר: אם כן מה הפסיד רמאי, אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו? אלא מאי - רבנן, כיון דאמרי רבנן השאר יהא מונח עד שיבא אליהו, הא נמי כשאר דמי, דספיקא היא! ?
(שם ג ע"א)

ר' יוסי ורבנן נחלקו במקרה בו שנים שהפקידו אצל אדם שלישי, זה מאה זוז וזה מאתיים, והם מתווכחים מי הפקיד את המאתיים, כאשר בכסף מוחזק האדם השלישי. עצם השוואת הגמ' בין מקרה זה, בו אף אחד אינו מוחזק בכסף, למקרה של שנים אוחזין, מראה שהגמ' לא ראתה באחיזה גורם החלוקה, כפי שראינו קודם בשיטות סומכוס ורבנן, וההשוואה נוצרת כתוצאה משוויון הכחות הקיים בשני המקרים. הגמ' מביאה מקרה זה שדינו הוא "יהא מונח" ושואלת מדוע הדין במשתנו שונה?

האי מאי? אי אמרת בשלמא רבנן, התם דודאי האי מנה דחד מינייהו הוא - אמרי רבנן יהא מונח עד שיבא אליהו, הכא דאיכא למימר דתרוייהו הוא - אמרי רבנן פלגי בשבועה.

כאשר ישנה ודאות שדין החלוקה לא יהיה אמיתי אין סיבה לפסוק אותו, ולכן במחלוקת ר' יוסי ורבנן לא פוסקים "חלוקו" על הממון שבספק, אבל במקרה של שנים אוחזין, כיוון שיש אפשרות שדין החלוקה הוא אמת, אמנם בצד רחוק, פוסקים דין של חלוקה בשבועה, ולכן החזכרה כאן השבועה כי היא העוגן²⁰ העיקרי של דין החלוקה ע"פ סוגיה זו²¹.

אלא אי אמרת רבי יוסי היא, השתא ומה התם דבודאי איכא מנה למר ואיכא מנה למר - אמר רבי יוסי יהא מונח עד שיבא אליהו, הכא דאיכא למימר דחד מינייהו הוא - לא כל שכן?

הגמ' מתקשה יותר להתאים למשנה את דעת ר' יוסי, משום שכאשר ר' יוסי פוסק לקנוס את הרמאי - אין לו בעיה להפסיד גם את האדם הישר בעוד מנה, אע"פ שידוע שלשניהם מגיע מנה כל אחד, אם כן כאשר אין חלקים שאין עליהם ספק, כ"ש שר' יוסי יפסוק להניח את הטלית, שמא יש רמאי שאין לו בטלית שום חלק.

אפילו תימא רבי יוסי, התם - ודאי איכא רמאי, הכא - מי יימר דאיכא רמאי, אימא תרוייהו בהדי הדדי אנבהוה.

הגמ' מתרצת שר' יוסי קונס רק כאשר ודאי שיש רמאי ולא כשיש חשש שיש רמאי. בטלית אפשר לומר שהגביהו אותה יחד ואף שכל אחד אומר "כולה שלי" - הוא אומר זאת מתוך טעות ולא מתוך כוונת מזיד. זהו עיקרון שונה מהעיקרון שהוזכר בתירוץ שיטת חכמים, משום ששם

19. מחלוקת בפ"ג מ"ד.

20. היא איננה הגורם, שהוא שוויון הכחות בטלית, אבל היא העוגן, כלומר הדבר שמחזק ומאפשר את דין החלוקה.

21. למעט הסבר השבועה בדעת סומכוס על פי שיטת רבה בר רב הונא למסקנת הגמ', שהשבועה היא תקנת חכמים (על קטע זה דילגתי בהסבר הגמרא).

העניין היה שפסיקת ביי"ד יכולה להיות תואמת את המציאות האובייקטיבית ואילו כאן העניין הוא שביי"ד לא רוצה להתעסק עם רמאים²².

אי נמי, התם קניס ליה רבי יוסי לרמאי כי היכי דלודי, הכא מאי פסידא אית ליה דלודי?
תינח מציאה, מקח וממכר מאי איכא למימר? - אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא.

נסיון נוסף לתרץ את ר' יוסי ע"פ פשט דבריו, שעניינם הוא לגרום לרמאי הפסד, מה שאינו קורה בטלית, נדחה בגלל האוקימתא של מקח וממכר בה יש הפסד לרמאי אם נפסוק "יהא מונח".

בין לרבנן ובין לרבי יוסי, התם גבי חנוני על פנקס²³, דקתני זה נשבע ונטל וזה נשבע ונטל, מאי שנא דלא אמרינן נפקיה לממונא מבעל הבית, ויהא מונח עד שיבא אליהו, דהא בודאי איכא רמאי?

בין לר' יוסי שפוסק "יהא מונח" כאשר בודאי יש רמאי, ובין לרבנן שפוסקים דין חלוקה רק כשהחלוקה יכולה להיות אמיתית - מדוע אין פוסקים "יהא מונח" במקרה של חנוני, הרי ודאי שישנו רמאי וודאי שהדין אינו דין אמת? הצעת הגמ' להוציא את הממון מבעה"ב כדי להניחו עד שיבא אליהו מראה שהגמ' תופשת דין זה כאקטיבי ולא רק כפסיבי, אע"פ שזה מה שנשמע מהביטוי "יהא מונח", בפשוטו.

אמרי: התם היינו טעמא, דאמר ליה חנוני לבעל הבית: אנא שליחותא דידך קא עבדינא, מאי אית לי גבי שכיר? אף על גב דקא משתבע לי לא מהימן לי בשבועה, את האמנתיה, דלא אמרת לי בסהדי הב ליה. ושכיר נמי אמר ליה לבעל הבית: אנא עבדי עבדתא גבך, מאי אית לי גבי חנוני? אף על גב דמשתבע לי לא מהימן לי. הלכך תרוייהו משתבעי, ושקלי מבעל הבית.

הגמ' עונה שזהו מקרה המתפצל לשתי תביעות, וכיון שבכל תביעה יש לתובע טענה חזקה כנגד בעל הבית לגבי עירוב הצד השלישי בעסק (החנווני טוען בפני בעה"ב כנגד עירוב הפועלים ולהיפך), לכן בעה"ב נאלץ לשלם לשניהם אע"פ שאחד מהם ודאי מרמה.

2. סוגיה שניה – התפיסה כסיבת החלוקה

תני רבי חייא: מנה לי בידך, והלה אומר: אין לך בידי כלום, והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים זוז - נותן לו חמשים זוז, וישבע על השאר, שלא תהא הוראת פיו גדולה מהעדאת עדים, מקל וחומר. ותנא תונא: שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וכו'. והא הכא, כיון דתפיס - אנן סהדי דמאי דתפיס האי דידיה הוא, ומאי דתפיס האי דידיה הוא, וקתני ישבע. (שם ג ע"א)

הגמ' מוכיחה את דינו של ר' חייא לגבי עדים על מקצת הטענה מהמקרה של משנתנו. חלק מההוכחה מסתמך על כך ש"אנן סהדי"²⁴ שמה שתופס זה (חצו²⁵) הוא שלו והחצי שתפס השני

22. במקרה של מלווה ולווה האדוקים בשטר (ז ע"א), זה טוען שפרע הכל וזה טוען שחייב לו הכל, בודאי שמישהו רמאי, ואף שיתכן שהאמת היא שפרע חצי - במצב זה שניהם עדיין רמאים (משום שאין כאן סברה שהם שוגגים בטענותיהם), ובכל זאת פוסקים "חלוקו". דבר זה מתאים רק לשיטת חכמים ולא לשיטת ר' יוסי, ולכן לכאורה אין לאחד את עניין הרמאי עם האמת שבפסק היחלוקו, אף שבסוגייתנו נראה לומר שהסוגיה לא הניחה שיש נפק"מ ביניהם.

23. עיין שבועות מה ע"א.

24. זהו ביטוי שיש לעמוד על משמעותו המשפטית ועל רמת הראיה שבו.

הוא שלו. הגמרא מתייחסת לתפיסה כראיה²⁶, לצורך הלימוד של דין ר' חייא²⁷, זאת אומרת שהתפיסה היא ראייה, באיזו שהיא רמה, לכך שהחלק שבידיו של כל אחד הוא שלו, והיא הגורם לחלוקה, ולא עצם השוויון בכחות ובראיות של כל אחד, כפי שנראה מפשט הסוגיה לעיל.

3. סוגיה שלישית – שני סוגי תפיסות

תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו: שנים אדוקים בטלית - זה נוטל עד מקום שידו מגעת, וזה נוטל עד מקום שידו מגעת, והשאר תולקין בשוה. מחוי ליה רבי אבהו: ובשבועה. (שם ז"ע"א)

רב תחליפא שונה מימרא המזכירה את התוספתא בהלכה א, המדברת על דין פרימיטיבי בו כל אחד לוקח כמה שהצליח לתפוס מהטלית. החזקת הטלית ע"י כל אחד מהצדדים היא החזקה רצינית - "אדוקים" ולא "אוחזין" כמו במשנה, ולכן כל אחד נוטל מה שאדוק בו, ואת השאר, שבו לא אדוקים, חולקים בשוה.

אלא מתניתין, דקתני דפלגי בהדדי, ולא קתני זה נוטל עד מקום שידו מגעת, היכי משכחת לה?

הגמ' מיד מקשה על המשנה, שאינה מזכירה נטילה של מה שאדם אוחז אלא מדברת בכלליות על חלוקה²⁸?

אמר רב פפא: דתפיסי בכרכשתא.

הגמ' מקבלת את העיקרון של רב תחליפא אבל אומרת שאין לו יישום במשנה, מכיון שבמשנה מדובר שתופסים בקצוות הטלית. בכך יוצרת הגמ' שני סוגי אחיזה:

א. מה שאדם אדוק בו, נוטל עד מקום שידו מגעת.

ב. שליטה כללית בחפץ, ע"י אחיזה בחלקו, היוצרת דין חלוקה. רק במקרה שכזה, עם שליטה שכזו - יכול להתחיל דיון לגבי הגדרת השליטה ותוצאותיה. הדיונים במשנה, בגמ' ובראשונים ייסוב סביב התפיסה הזו.

4. סיכום

הראנו שישנה מחלוקת בין שתי סוגיות ביחס לטעם לדין החלוקה. הסוגיה בתחילת המסכת מסבירה ששיויון הכחות יוצר מצב מסופק שפתרונו היחיד הוא חלוקה, יש דמיון למה שהסברנו ביחס למשנה. הסוגיה שלאחריה מסבירה שיש "אנן סהדי", סוג של ראייה, שמה שאדם תופס הוא שלו וע"פ "אנן סהדי" זה, ב"ד מבצע חלוקה. הסוגיה השלישית שהבאנו ממקמת את הדיון

25. מההקבלה לעדים שהעידו על חמישים מתוך מאה וכן מהירושמי המקביל לסוגיה זו: "...אמר רבי: לא משנים אוחזין בטלית דרבי חייא רובה מכיון שתפוש בחצייה, אלא כמי שהביא עדים שחצייה שלו, ותימר נשבע ונוטל אוף הדא דמייא לה" (ב"מ פ"א ה"א), משמע שבמונח "מה שתפוס" - הכוונה לחצי טלית, וממילא החלוקה היא תוצאה של התפיסה.

26. וכבר דנו האחרונים בעניין רמת הראייה של 'אנן סהדי'. לענייננו, נסתפק בעצם הצורך להזדקק לראייה כלשהי לשם פסיקת חלוקה, ואכמ"ל.

27. ואין כאן אמירה שהתפיסה שווה ברמתה לעדות.

28. בהסבר המקורות התנאיים הסברנו שהמשנה מדברת מעולם משפטי יותר, ואילו התוספתא בה' א מדברת ממציאות אנושית יותר, של חיי היום-יום, ולכן המשנה בפשטה לא סוברת שיש קשר בין הכמות שאדם תופס בטלית לכמות שהוא נוטל.

בדין המשנה רק למצב של **תפיסה כללית** של החפץ - "בכרכתא", אולם ביחס לחלקי החפץ שכל אחד **אזוק** בו ברור שחלקים אלו שלו²⁹.

ג. הסכרי הראשונים לדין החלוקה

הקדמה

דיוני רוב הראשונים בדין החלוקה של משנתנו יוצאים מתוך שאלה השוואתית למקרים דומים בעלי דינים שונים המובאים בגמרא בבבא בתרא לד ע"ב - לה ע"ב:

ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי, האי אמר 'דידי היא' והאי אמר 'דידי היא',
אתא חד מינייהו לבי דינא ואמר: 'תיפסוה אדמייתנא סהדי דדידי היא',
תפסינן או לא תפסינן? רב הונא אמר: תפסינן, רב יהודה אמר: לא תפסינן.
אזל ולא אשכח סהדי, אמר להו: 'אפקוה וכל דאלימ גבר',
מפקינן או לא מפקינן? רב יהודה אמר: לא מפקינן, רב פפא אמר: מפקינן.
והלכתא: לא תפסינן, והיכא דתפס - לא מפקינן.
זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי - אמר רב נחמן: כל דאלימ גבר.
ומאי שנא משני שטרות היוצאין ביום אחד, דרב אמר: יחלוקן, ושמואל אמר: שודא
דדייני?

התם ליכא למיקם עלה דמילתא, הכא איכא למיקם עלה דמילתא.
ומאי שנא מהא דתנן: המחליף פרה בחמור וילדה, וכן המוכר שפחתו וילדה, זה אומר
עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה - יחלוקן?
התם להאי אית ליה דררא דממונא ולהוא אית ליה דררא דממונא, הכא - אי דמר לא
דמר, ואי דמר לא דמר.

מתוך השאלות הנ"ל מגדירים הראשונים את ההבדלים בין המקרים, וכנגזרת מהם - את ההבדלים בדינים. מהגדרות אלו ננסה לעמוד על סיבת הדין במשנתנו וכן על היחס בין דין זה לשאר דיני ספיקות.

1. שיטת בעלי התוספות

עיקר דברי התוספות מובאים על סוגייתנו דף ב ע"א ד"ה "ויחלוקו" וז"ל:

תימה, דמאי שנא מההיא דארבא דאמר כל דאלימ גבר?

השאלה כאן היא "מאי שנא", שהיא שאלה סתמית ללא כל העדפה לדין של כל דאלימ גבר או לדין חלוקה.

וי"ל דאוחזין שאני, דחשיב כאילו כל אחד יש לו בה בודאי חצי, דאנן סהדי דמאי דתפיס האי דיריה הוא.

תשובת תוספות היא שהאחיזה יוצרת את ההבדל בדין, משום שבמקרה שלנו- ה"אנן סהדי" הוא דווקא כשאווחזים, כמו שהוזכר בסוגיית ר' חייא לעיל. כלומר **האחיזה היא ראייה משפטית** שלכל אחד יש ודאי חצי, ועל פי ראייה זו **בי"ד פוסק**³⁰ דין חלוקה, דבר שאינו קיים במקרי

29. זהו בעצם איחוד של המשנה והתוספתא פ"א ה"א למקרה אחד.

30. זהו פסק ולא השארת מצב קיים שכן זוהי ראייה משפטית ולא ראייה גמורה ועובדתית.

"ארבא" ו"זה אומר של אבותי". חשוב להדגיש שזו אינה ראייה גמורה כמו עדות, אלא ראייה בעולם המשפטי בו ישנו כלל שדבר שתחת יד האדם - שלו. תוסי' מודעים לזה, ולכן יש שימוש נרחב בצירוף המילים "חשיב כאילו".

וכן במנה שלישי, דמדמי בגמרא לטלית, חשיב שהוא שהנפקד תופס בחזקת שניהם כאילו הם עצמם מוחזקים בו.

תוסי' מתרצים כאן קושיה מתבקשת על החילוק בין אחיזה לחוסר אחיזה³¹: אם בלא אחיזה אין סיבה לדין חלוקה, אזי אין מקום לגמי' להקשות ממקרה של שנים שהפקידו משום שבמקרה זה אין אחיזה.

לכך משני דהתם ודאי דחד מינייהו הוא ואין החלוקה יכולה להיות אמת, ולכך יהא מונח, אבל טלית דאיכא למימר דתרווייהו הוא - יחלוק. וכן שנים אדוקים בשטר, דמדמי לקמן למתני' משום דשניהם אדוקים בו, דהחלוקה יכולה להיות אמת דאפשר שפרע לו החצי ובמנה אין דרך שיקנה לו החצי אחרי שהוא ביד חבירו. אבל בארבא, אע"ג דאפשר שהיא של שניהם, כיון דאין מוחזקין בו - הוי דינא כל דאליה גבר.

עתה מוסיפים תוסי' תנאי חדש לפסיקת דין "יחלוקו", המבוסס על תירוץ הגמ' להבדל בין דין יהא מונח' לבין דין חלוקה. כזכור, בגמ' ראינו שני עקרונות. תוסי' נוקטים כאן רק אחד מהם³², והוא שהחלוקה יכולה להיות אמת. עיקרון זה בא להגביל את הראייה המשפטית, שעל פיה ביי"ד פוסק, לגבולות עולם הראיות האובייקטיבי, כלומר כיון שבמציאות האובייקטיבית הראיות המשפטיות אינן נכונות - לא ניתנת זכות לביי"ד לפסוק על פיהן, והדין יהיה "יהא מונח".

ולסומכוס, אע"ג דאין מוחזקין בו ואין החלוקה יכולה להיות אמת, היכא דאיכא דררא דממונא, פירושו - שבלא טענותיהם יש ספק לבית דין, יחלוקו.

בניגוד לדעה שהוצגה עד כה בתוסי', מביאים תוסי' את דעת סומכוס האומר, שלביי"ד יש זכות לפסוק חלוקה אף במקרה שמציאות האובייקטיבית איננה אמת, אם הספק הוא מצד המציאות עצמה³³.

בהסבר הסוגיה הראשונה תוסי' נדחקים, וניתן למצוא עוד דיבור בו תוסי' הולכים לשיטתם - בדף ב ע"ב (ד"ה "התם"):

'התם דלא תפסי תרווייהו' - כי אם האחד, ואע"ג דאפי' בעומדת באגם אית להו לרבנן המוציא מחבירו עליו הראייה, מ"מ מיקרי האחד תפיס מחמת חזקת מריה קמא. ואית דגרס התם דחד מינייהו הוא.

גרסת הגמ' "דלא תפסי תרווייהו" מדגישה את העניין הסימטרי, השוויוני, בניגוד לעניין התפיסה שאותו מדגישים תוסי', ולכן תוסי' מביאים גרסה יותר פשוטה ומתאימה לשיטתם המדגישה את עניין התפיסה כגורם החלוקה, "התם דחד מינייהו הוא".

סיכום שיטת התוספות: האחיזה היא ראייה משפטית שלכל אחד יש חצי, וכאשר המציאות לא שוללת ראייה³⁴ ביי"ד פוסק דין חלוקה.

31. יש דוחק גדול בתירוץ זה, משום שקשה לראות את שניהם כאוחזים במה שנמצא אצל הנפקד.

32. יתכן משום שזו דעת רבנן שהלכה כמותם.

33. מה שקרוי בפינו ספק אובייקטיבי, כמו במקרה של שור שנגח את הפרה עליו מעידה המשנה ש"אין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה...", שלא כמו במשנתנו בה הספק נוצר מתוך טענות בעלי הדין.

2. שיטת רש"י

ברש"י הראשון על המסכת מובאת הסיבה לחלוקה וז"ל:

'שנים אוחזין בטלית' - דוקא אוהזין, דשניהם מוחזקים בה ואין כח בה יותר מזה, שאילו היתה ביד אחד לבדו, הוי אידך המוציא מחבירו, ועליו להביא ראיה בעדים שהיא שלו, ואינו נאמן זה ליטול בשבועה.

מדברי רש"י כאן משמע שהחלוקה היא תוצאה של הספק השוויוני בין הצדדים, כפי שהסברנו את פשט הגמ' בסוגיה הראשונה, אולם אי אפשר להתעלם מכך שרש"י כותב: "דווקא אוהזין" ולומר שרש"י סובר שגם כשאינם אוהזין יחלוקו³⁵. סיבה אפשרית³⁶ להכרח האחיזה אצל רש"י היא, שללא האחיזה ביי"ד לא מזדקק לדון אלא אומר לצדדים ללכת ולתפוס³⁷.

פרמטר נוסף שקיים בדברי רש"י הוא עניין הרמאי³⁸, המופיע בהמשך העמוד (ד"ה "במקח"):

'במקח וממכר' - קניתיה מיד פלוני. ודוקא מקח וממכר הוא דאמרינן יחלוקו בשבועה, דאיכא למימר שניהם קנאוה ולשניהם נתרצה המוכר, אבל זה אומר אני ארגתיה וזה אומר אני ארגתיה - לא יחלוקו, דודאי חד מינייהו רמאי הוא, ותהא מונחת עד שיבא אליהו.

אם ודאי שישנו רמאי, ביי"ד פוסקים דין אקטיבי ומוצאים מידי הניצים את הטלית ותהא מונחת עד שיבא אליהו, משום שבי"ד לא מכניס את ידו למציאות של שקרנים. מדברי רש"י אלו לומדים שדין "יהא מונח", לדעתו, הוא דין אקטיבי ולא דין פסיבי של השארת המצב הקיים³⁹.

עד עתה ראינו בכללות שרש"י מסביר שטעם החלוקה הוא ספק סימטרי, כפי שנראה בפשט הסוגיה. נבחן עתה את פירושו בהתאם לתפיסה זו לכל שלב בתוך הסוגיה⁴⁰:

בשאלה כיצד ניתן להעמיד את המשנה כרבנן שאמרו המע"ה⁴¹, מסביר רש"י:

'עליו הראיה' - בעדים, ואי לא - לא גבי מידי, והכא חולקין [בשבועה]⁴².

(שם ע"ב ד"ה "עליו הראיה")

כפי שהוסבר בפשט הגמ' לעיל, השאלה היא לא על השבועה, אלא על הניגוד בין המע"ה שבו לפי רש"י "לא גבי מידי" לבין חלוקה שבה כל אחד גובה חצי.

34. כלומר כשהחלוקה יכולה להיות אמת.

35. מי שאומר כך, סובר שהצורך "דוקא אוהזין" נאמר רק בניגוד להמשכו של רש"י, על מקרה שאחד אוהז, ולא בניגוד למצב שאף אחד אינו אוהז, ולעני"ד אינו נכון.

36. מתוך דברי רש"י אי"א לדעת מדוע "דווקא אוהזין", וזו רק השערה.

37. אולי זה מעין דין "כל דאלים גברי".

38. אין סיבה לומר שרש"י אומר זאת רק לדעת ר' יוסי ולא לדעת רבנן, משום שדבריו כאן הם על קטע סתמי בגמרא.

39. רש"י, בפשטות, הסתמך בדבריו על סוף הסוגיה, השואלת מדוע לא מוציאים הממון מיד בעה"ב ויהא מונח, ובכך מצגיגה את ה"יהא מונח" בתור הפקעת הממון.

40. דף ב ע"ב בעניין העמדת המשנה גם כסומכוס וגם כרבנן.

41. עיין לעיל בהסבר הגמ' על שלב זה שם הבאנו שתי אפשרויות להבין את שאלת הגמ'.

42. לעני"ד, זוהי תוספת שאינה מוצדקת, ונכתבה ע"פ פירושים אחרים לשאלת הגמ'.

בתירוץ הגמ' גורס רש"י (צמוד לרש"י הקודם):

הכי גרסינן: אי אמרת בשלמא רבנן התם דלא תפסי תרוייהו אמור רבנן כו', הכא תפסי תרוייהו⁴³ פלגי בשבועה. אלא אי אמרת סומכוס, ומה התם דלא תפסי תרוייהו אמר סומכוס פלגי בלא שבועה - הכא תפסי תרוייהו לא כל שכן!

גרסה זו קיצונית יותר מגרסת הגמ' בהדגשת עניין השוויון כגורם החלוקה⁴⁴.

הסבר התירוץ ע"פ רש"י:

'תרוייהו תפסי' - ואין כאן מוציא מחבירו.

מקרה של תפיסה כפולה אינו שייך לדין המע"ה ע"פ רש"י, ולכן רבנן יודו שבספק כזה הדין יחלוקו.

'בשבועה פלגי לה' - כיון דמחסר גוביינא⁴⁵ במה שחבירו תופס, דהאי תפיס בכולה והאי תפיס [בכולה] לא קים להו לרבנן להוציא ממון מחזקתו בכדי⁴⁶, כדאמרינן התם: לרבנן דבעי ראייה, הצריכום שבועה⁴⁷.

בדיבור זה רש"י מסביר את עניין השבועה המופיע כאן, שלכאורה אין צורך להזכירו. רש"י מסביר שכתוצאה מכך שכל אחד מוחזק בכל הטלית - אי אפשר להוציא ממנו חצי ממנה סתם כך ולכן ישנה שבועה של הצד המוציא, שהחצי שמוציא הוא אכן שלו.

בהסבר העמדת דברי המשנה כסומכוס מסביר רש"י:

'שמא ושמא' - כי התם דקתני: נמצא עוברת בצדה, ואין ידוע אם עד שלא ילדה נגחה, אם משילדה נגחה ולא מת הולד מחמת הנגיחה אלא מאליו, וכיון דכל חד שמא טעין, ליכא למרמי עלייהו שבועה.

כאן, שלא כמו שהבנו בפשט הגמרא, רש"י מסביר שהעיקרון של סומכוס - "ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה" נשאר⁴⁸, אלא שהשבועה לא מתאפשרת כיון שטוענים שמא.

בסוגיית ר' חייא, בדף ג ע"א, מסביר רש"י:

'אנן סהדי דמה דתפס האי' - היינו פלגא.

'דידיה הוא' - שהרי מוחזק הוא בפנינו, והרי הוא תובע את כולה, וחבירו כופר את כולה, שאומר: כולה שלי ואף מה שאתה תפוס בידך, ואנו מעידין אותו שיש לו בה מקצת, ומחייבים את חבירו שבועה על השאר - דהיינו חצי שעיכב לעצמו.

רש"י מסביר את הסוגיה מתוכה ואין להקשות מכאן על ההסבר בסוגיה הקודמת⁴⁹, משום שהן סוגיות חולקות.

43. בגמ' שלפנינו: "תרוייהו תפסי".

44. יש כאן הנגדה של "לא תפסי תרוייהו" מול "תפסי תרוייהו", המדגישה את עניין השוויון ולא את עניין האחיזה, ועיין לעיל בגרסת תוספות בזה ועיין בר"ח.

45. זה אינו מוציא מחברו אלא רק מחוסר גביה, כלומר מישהו שמן הדין אמור לגבות, אלא שיש בעיה מסוימת בגביה.

46. בסתם. כלומר, ממקרה של המע"ה בו נצרכת הראיה החזקה ביותר - עדים, עברו לראיה המשפטית הקלושה ביותר - רק ע"מ לא להוציא ממון בכדי.

47. השבועה היא תחליף זול, "זכר" לראיה שהצריכו רבנן במקרים של המע"ה.

48. לשיטתו, שכל דין המשנה נובע מדין ממון המוטל בספק, עיין להלן.

בסוגיית שטר, בדף ז, כותב רש"י:

כ'ולי עלמא לא פליגי דיחלוקין' - ...הלכך, זה ששניהם מוחזקים, אי מקיים ליה מלוה בעדות ומשוי ליה שטר מעליא - אין הלוח נאמן באמירתו אלא על ידי חזקה, זה שאדוק בו, והרי הוא כשאר מציאה, ופליג.
(ז ע"א ד"ה "כולי עלמא")

לכאורה, משמע מכאן שהחזקה מהווה ראיה שעל פיה מתבצעת החלוקה אף במשנתנו, בניגוד לסברת החלוקה שהוצעה לעיל. אולם אם נדקדק בדבריו נראה שרש"י מדבר דווקא על תפיסה של "אדוקין", שהיא תפיסה שעל פיה מחלקים לכל אחד עד היכן שידו מגעת, כמו שמופיע בגמ' לפני סוגיית שטר⁵⁰. לכן לא קשה כלל על מה שאמר רש"י לגבי המשנה, אותה העמידה הגמ' במצב בו אין אדוקין - אלא ב"דתפיסי בכרכשתא".

בסוגיית המגביה מציאה לחברו, בדף ח, מפורש שרש"י ראה את פסיקת המשנה מדין ממון המוטל בספק:

'ממשנה יתירה' - אמרינן דהמגביה מציאה כו', ומשום הכי אמרינן יחלוקין, דאמרינן שניהם הגביהוה, והוה ליה כל אחד מגביה מציאה לו ולחבירו וקני, דאי משום דלא ידעינן הי מינייהו משקר, והוה ליה ממון המוטל בספק, וחולקין בשבועה משום שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף, כדאמרינן לעיל - הא שמענא ליה מרישא.
(ח ע"א ד"ה "ממשנה יתירה")

סיכום שיטת רש"י: החלוקה היא מדין ממון המוטל בספק. הספק הוא תוצאה של מקרה שוויוני, (אפשר שהאחיה נצרכת רק לעצם הדיון שאם לא כן הבי"ד לא נצרך לפסוק). אם ברור שיש מציאות של שקר בטענות בעלי הדין אזי ב"ד לא מחלק, אלא מוציא⁵¹ מיד הניצים ומניח את הממון עד שיבא אליהו.

3. שיטת הר"י מיוגש והרמב"ם

שיטת הר"י מיגש מופיעה בחידושו לבבא בתרא דף לד ע"ב וז"ל⁵²:

כד"ג (=כל דאלים גבר) וכו' עד ואי דמר לא דמר.
מחורתא דהאי דינא דכל מידי דמינצו עלה בי תרי
האי אמר דידי הוא והאי אמר דידי הוא,

אי איתיה לההוא מידי

בידא דחד מינייהו,

הא ודאי המע"ה

וזה אינו צריך לא לפנים ולא לפני ולפנים.

ואי איתיה לההוא מידי בידא דתרוויהו

וקא נקטי ליה - פלגי ליה בשבועה,

והיינו דתנן 'שנים אוחזין...' וכו',

והוא הדין נמי היכא דהוי ההוא מידי ברשותא דתרוויהו.

49. נראה שרש"י תופס את הסוגיה הקודמת כעיקר. כמו כן, סוגיית ר' חייא קמייתא לא מתעסקת בעיקר בפירוש דין החלוקה אלא מביאה אותו כחוכחה אגבית.

50. עיין לעיל בביאור סוגיה זו.

51. וכל שכן במצב שהממון ביד שלישי.

52. עריכת הדברים כאן מגמתה לחקל על הבנת הסתעפות הדינים.

הסתכלותו של הר"י מיגש על דין החלוקה היא מצד העמדת הממון על חזקתו⁵³, כלומר כשהממון ביד אחד - הוא נשאר אצלו, והשני צריך להביא ראיה, וכשהממון אצל שניהם (כך הוא רואה את המציאות של תפיסה כפולה) - הממון ישאר אצל שניהם, כלומר - יחלקו אותו. למעשה, דין החלוקה שבמשנה אינו הכרעה אלא השארת המצב הקיים, העמדת הממון על חזקתו. הר"י מיגש מדגיש גם את עניין המוחזקות בצורה נוספת והיא כשהממון נמצא ברשות שניהם⁵⁴.

ואי ליתיה להווא מידי בידא דחד מיניהו,

אי ביד שלישי נתון -

יהא מונח עד שיבא אליהו,

והיינו דתנן 'שנים שהפקידו... וכו'.

גם דין "יהא מונח" הוא השארת הממון על חזקתו, ולכן הוא קיים רק כשהממון ביד אדם שלישי⁵⁵. יש לציין שהר"י מיגש לא התייחס לחילוקי הגמי בשאלה האם ישנו ודאי רמאי, ונראה לענ"ד שהוא סבר שגמי זו אינה להלכה ופסק ע"פ פשט המשנה, ממנה משמע שדין "יהא מונח" שייך דווקא בשליש ובלי קשר לחילוקי הגמי בעניין הרמאי.

ואי לאו ביד שלישי הוא,

אלא דרמי ברשות הרבים,

אי נמי ברשותא דליתיה לחד מינייהו⁵⁶,

אי הוו טענתא דידהו טענתא דאיכא למיקם עלה דמילתא,

נהי כגון זה אומר שלי וזה אומר שלי,

זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי,

דאיפשר דאתו סהדי ואמרו כחד מינייהו,

כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא -

לא פלגינן ליה בהדייהו,

אלא כל דאלים גבר והוי אידך המע"ה,

גם דין כל דאלים גבר [להלן - כד"ג] קשור לעיקרון העמדת הממון על חזקתו, כלומר - דין כד"ג הוא דין מקדים למוחזקות, שבו מעמידים הממון על חזקתו, ואז - המע"ה. דין כד"ג נאמר רק כאשר המוחזקות של צד אחד יכולה ליצור דינמיקה של הבאת ראיות מהצד השני ("איכא למיקם עלה דמילתא").

ואי ליכא למיקם עלה דמילתא,

כגון דהוי ליה ההוא מידי,

מידי דאיסתפק ליה מעיקריה,

דהוי ליה ממון המוטל בספק,

53. או המע"ה, שהוא מושג מקביל.

54. עיין להלן בשיטת הרמב"ם בעניין זה.

55. ברמב"ן בבבא בתרא ישנו הסבר נוסף בשם הר"י מיגש, האומר שעל השליש חלה חובת השבה ולכן הוא חייב להשאיר את הממון אצלו. עם זאת, ברור שאם אדם יחטוף את החפץ בלי טענה שהחפץ שלו, יוציאו את החפץ ממנו.

56. גם המקרה של אדם שלישי המוחזק ואינו טוען כלום נכנס תחת הגדרה זו.

שנים אוחזין

אם המוחזקות של אחד לא יכולה ליצור דינמיקה של הבאת ראיות כי "ליכא למיקם עלה דמילתא", אזי זהו ממון המוטל בספק מצד המציאות, ויהיו בו הכרעות של ספק:

היכא דאיכא דררא דממונא,
כגון המחליף פרה בחמור וכו', יחלוקו.

והיכא דליכא בינייהו דררא דממונא,
כגון ב' שטרות... שודא דדייני כשמואל.

אין כאן פירוש למושג דררא דממונא ולכן אכמ"ל.

...והני מילי היכא דתרווייהו קא אמרי ברי,
אבל היכא דחד מינייהו קאמר שמא ואידך קאמר ברי, כיון דההיא מידי לאו ברשותיה
דחד מינייהו הוא מוקמינן ליה ברשותא דההוא דקאמר ברי והוי אידך מוציא מחבירו,
דקי"ל ברי ושמא ברי עדיף...

כחה של המוחזקות עומד בפני כל דבר שאינו ראייה ולכן עומד גם בפני טענות ברי ולכן הכלל
"ברי ושמא ברי עדיף" - קיים רק כשאין מוחזקות.

צורת פסיקה זהה מצאנו ברמב"ם:

שנים שהיו אוחזין בכלי אחד, או שהיו רוכבין על גבי בהמה, או אחד רוכב ואחד מנהיג,
או יושבין בצד ערימה של חטים המונחת בסמטא או בחצר של שניהם, זה אומר הכל שלי
וזה אומר הכל שלי - כל אחד משניהן נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות
מחציו, ויחלוקו. ושבועה זו תקנת חכמים היא, כדי שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של
חבירו ונוטל בלא שבועה.
(הלכות טוען ונטען ט', ז)

הרמב"ם מדגיש את עניין המוחזקות בחפץ, בין אם כתוצאה מכך שאוחזין בו ובין אם
כתוצאה מכך שהוא ברשות של שניהם. השבועה, כפי שמציג אותה הרמב"ם, הינה חיונית
לחלוקה - כל עניינה הוא הרחקה מעיוותים משפטיים, כך שלמעשה - החלוקה אינה תלויה כלל
בשבועה ובצידוקים שכל צד מביא לעצמו, אלא כל עניינה הוא שמירה על המצב הקיים.

נשאר שאלה צדדית: מדוע נחשבים השנים כמוחזקים כאשר הם יושבים בצד ערמה של
חיטין המונחות בסימטא?

את התשובה ניתן למצוא ממקורות אחרים ברמב"ם לגבי קניין:

חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ואם נפלה בה מציאה - הרי היא של בעל החצר.
במה דברים אמורים? בחצר המשמרת, אבל בשדה וגנה וכיוצא בהן, אם היה עומד בצד
שדהו ואמר 'זכתה לי שדי' - זכה בה, ואם אינו עומד שם או שהיה עומד ולא אמר 'זכתה
לי שדי' - כל הקודם זכה. וכן ארבע אמות של אדם שהוא עומד בצדן הרי אלו קונים לו,
ואם הגיעה המציאה לתוך ארבע אמות שלו זכה בה. חכמים תקנו דבר זה כדי שלא ינצו
המוצאים זה עם זה. במה דברים אמורים? בסימטא או בצדי רשות הרבים, שאין הרבים
דוחקין בהן, או בשדה שאין לה בעלים. אבל העומד ברשות הרבים או בתוך שדה חבירו
- אין ארבע אמות קונות לו, ואינו קונה שם עד שתגיע מציאה לידו.

(הלכות גולה ואברה י"ז, ח-ט)

זכין לקטן אפילו בן יום אחד ולגדול, בין בפניו בין שלא בפניו. וחצירו של אדם קונה לו
שלא מדעתו אע"פ שאינו עומד שם, כיון שהגיע המתנה לחצירו כאילו זכה בה אחר.

במה דברים אמורים? בחצר המשתמרת, אבל בחצר שאינה משתמרת, כגון שדהו וחורבתו - עד שיהיה עומד בצדה ויאמר 'זכת לי שדי'. וכן ארבע אמות של אדם שהוא עומד בצדן קונין לו בסימטא או בצדי רשות הרבים או בחצר שאין לה בעלים. אבל ברשות הרבים או בשדה חבירו - אינו זוכה עד שיגיע מתנה לידו.

(הלכות זכיה ומתנה ד', ה-ט)

ממקורות אלו נראה בודאות שערימת החיטין נחשבת כשל שניהם מדין קניין ארבע אמות אם הערמה בסימטא, או מדין קניין חצר אם הערמה בחצר של שניהם⁵⁷.

סיכום שיטת הר"י מיגש והרמב"ם: החלוקה היא מדין המע"ה, שפירושו הוא העמדת הממון על חזקתו, כלומר - האחיזה של כל צד יוצרת מוחזקות כפולה בחפץ, ומכיון ששניהם מוחזקים בגוף החפץ - כל אחד מוחזק בפועל בחצי, ועליו להביא ראיה על החצי השני. כמובן שזו אינה הכרעה אלא **השארית המצב הקיים**.

סיכום

במאמר זה עסקנו בסיבות לדין החלוקה במקרה של שנים האוחזין בחפץ.

הראנו שבמשנה פסק זה מקורו במקרה ראי (מציאה), בו לחפץ המריבה יש עבר בעלותי נקי, ושני הצדדים שווים בו לחלוטין. הדין הורחב גם למקרים בהם אין ראי מוחלט אבל עדיין אין שום סיפור מקדמי.

בתוספתא ראינו צורת פסיקה יותר פרימיטיבית בה כל אחד נוטל מה שתפוס ואין עניין בטענות שכל אחד משמיע.

בגמרא ראינו סוגיות חולקות. האחת מסבירה את דין החלוקה כנובע מספק שוויוני⁵⁸, והשניה מסבירה שהדין נובע מראיה⁵⁹ שמה שאדם תופס הוא שלו. ראינו סוגיה נוספת המשלבת את עיקרון האחיזה הפרימיטיבית שהובא בתוספתא בלי לשלול את עיקרון החלוקה שבמשנה.

בהסברי הראשונים ראינו שלוש שיטות שיש ביניהם חלוקה לשתי קבוצות.

1. **רש"י ותוספות** מסבירים שדין החלוקה הוא **הכרעה במצב מסופק**. התוספות מצריכים רגליים משפטיות, כמו "אנן סהדי דמאי דתפיס האי זידיה הוא", בכדי לפסוק דין חלוקה, ואילו רש"י לא מצריך זאת. בשתי השיטות הללו א"א להכריע שיחלקו כאשר המציאות מורה אחרת, ולרש"י גם כאשר ברור שאחד הצדדים רמאי.

2. **הר"י מיגש והרמב"ם** מסבירים שדין החלוקה אינו הכרעה בספיקות אלא **העמדת ממון על חזקתו**, ולכן אין צורך להתחשב בשאלה האם יש אמת בחלוקה או האם מישהו מהצדדים רמאי.

57. יסוד הקניין של ארבע אמות ושל חצר הוא אותו יסוד, כך נראה בפשט הגמ' ב"מ דף י ע"א-יא ע"א, לענ"ד.

58. בספק שוויוני יש איזה שהוא המשך לעיקרון הראי שהוצג במשנה.

59. ברמה זו או אחרת.